

In 1793, nog vóór de Bataafse Revolutie van 1795, zag als eerste tijdschrift de *Kerkelyke Bibliotheek* het licht. Ze is blijven verschijnen tot in 1796, het jaar waarin de scheiding tussen kerk en staat de wettelijke emancipatie van de katholieken bezegelde. Haar anonieme redacteurs, vermoedelijk enige Amsterdamse geestelijken, bedienden zich al onmiddellijk van een onvervalst verlicht jargon, toen zij zich bestempelden als lieden die 'hunne letter-oeffeningen als waare Godsdienst en menschenvrienden ten nutte der kerkelyke en burger maatschappij zoeken aan te wenden'³. Elk van de twee jaargangen bevatte drie soorten afleveringen: opstellen ('Mengelwerk'), boekbesprekingen en kerkelijk nieuws. Bij gebrek aan autochtone traditie en originaliteit steunden de uitgevers bijna geheel op Franse en Duitse literatuur, die zij meer vertaalden dan dat zij haar onafhankelijk beoordeelden en tot geestelijk eigendom maakten.

Uit wat zij met instemming weergaven blijkt dat het meer dan alleen een verlicht taalgebruik was waarop redactie en medewerkers hun geloofsgenoten onthaalden. Zo lieten zij zich lovend uit over een Duitse priester die zijn Kerk afschilderde gelijk de 'heilige bladeren' (bedoeld is de Schrift) haar lieten zien: 'namenlyk als een school, waar in de onfeilbaare en bekwaamste middelen zyn tot aankweeking van den waaren godsdienst en uitbreiding der onderlinge menschenliefde'. Had Mozes het Joodse volk, ofschoon het toen nog niet verlicht genoeg was om onmiddellijk tot eeuwige gelukzaligheid opgeleid te worden, niet reeds het besef bijgebracht dat zijn geluk afhing van de gehoorzaamheid aan het Opperwezen? 'Zoo men de openbaaring kan noemen eene zedelyke opvoeding van 't menschelyk geslacht, dan is Gods Kerk te beschouwen als het daar toe verordende kweekschool', aldus een vrije maar geen fraaie weergave van de Duitse tekst. Zonder de in Duitsland gebruikelijk geworden 'Socratische manier van onderwyzen' volledig te kunnen overnemen is een recensent van mening dat men niet teveel aan de 'ouden slenter' moet blijven hangen; op didactisch verantwoorde wijze diende 'het verstand der Kinderen door het doen betrachten der geschapen dingen, van den geringsten worm af die over den grond kruipt, trapsgewyze tot de kennis des Scheppers' te worden ontwikkeld. Elders wordt met droefheid vastgesteld dat sommige geloofsgenoten niet geheel van een 'onbedoord en driftig gemoed'

3. *Kerkelyke Bibliotheek* (K B), I: Mengelwerk (M), 30.